

KÖROĞLU KOLLARININ YENİ VARYANLARI*

Dr. Doğan KAYA

Türk Edebiyatında önemli bir bölümü işgal eden sözlü ürünler içerisinde masallar, destanlar, efsaneler ve halk hikâyeleri kültürümüzün temelini oluşturmaktadır. Bu temeli ise, sözü edilen ürünlerin içinde milleti millet yapan özelliklerin var olması belirler. Nesilden nesile aktarılırken yeni duyuş, düşünce ve orijinal ifadelerle hacmi daha da artırılan anlatım türleri, böylelikle varlıklarını sürdürme ve daha geniş alanlarda yaşama imkânı bulurlar.

İşte Köroğlu Destanı da edebiyatımızda Kitab-ı Dede Korkut, Alpamiş, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Arzu Kamber gibi kendisine geniş bir coğrafyada yaşama imkânı bulmuş eserlerimizden birisidir. Bu eserler asırlar boyunca halkımızı bir yandan eğlendirmiş ve bir yandan da içinde taşıdığı kültür öğeleriyle eğitmiştir. Halk hikâyeleri, bir bakıma uzun kış gecelerinde, köy odalarında, düğünlerde halkın sığınağı olmuştur. Konusu genellikle aşk olan ve anlatımı üç, beş, yedi gece süren bu hikâyeler, ne yazık ki, bugün artık anlatılmıyor. Erzurum, Kars gibi bazı bölgelerimizde sürdürülen bu gelenek, bakalım teknolojinin büyük gücüne daha ne kadar dayanabilecek? Yapılacak şey; kültürümüzü yaşatan kaynak şahısların hafızalarındaki ürünleri bir an önce tespit etmektir. İşte bizi bu çalışmaya sevk eden de bu düşünce olmuştur.

Günümüz Türklük coğrafyası içerisinde, Köroğlu'nun Türkiye'de yaygınlığı azımsanmayacak ölçüdedir. Bilhassa son otuz yılda yurdun her bir tarafından derlenen muhtelif Köroğlu kolları ve varyantları da bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Öyleki, tespit edilen varyantlar, yüzün üzerinde bir sayıya ulaşmıştır.

Bu cümleden olarak, biz de tebliğimizde elimizde bulunan ve Kadirli'den tespit edilmiş olan altı varyantı tanıtmaya çalışacağız. Oldukça hacimli ölçüde olan bu varyantların başlıcaları şunlardır:

1. *Köroğlu'nun Zuhuru,*
2. *Ayvaz'ın Bolu Bey'ine Esir Olması,*
3. *Köroğlu'nun Esir Olması,*
4. *Köroğlu'nun Ermenistan Seferi,*
5. *Köroğlu'nun Gürcistan Seferi,*
6. *Köroğlu'nun Kaybolması.*

* Yayımlandığı yer: *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 5, Sivas, 1997, s. 311-334.

Bu varyantlar öğrencim Güzide Hekimoğlu tarafından Adana'nın Kadirli ilçesinin Bekereci köyü nüfusuna kayıtlı olan Yusuf Sıra'dan derlenmiştir Hekimoğlu, teyple tespit ettiği bu hikâyeleri güzel bir çalışmayla kaybolmaktan kurtarmıştır. (Hekimoğlu, 1996). Yusuf Sıra hakkında Güzel Ahmet hikâyesinin Kadirli Varyantını anlatırken bilgi verdiğimizden burada tekrarlamak istemiyoruz.

Köroğlu'nun Türkiye'de 30'dan fazla kolu bilinmektedir. Elbetteki bu sayı nihai bir sayı değildir. Daha tespit edilmemiş bazı kolların var olduğu da ihtimal dâhilindedir. Nitekim Azerbaycan'da toplam 25 kadar ve oldukça hacimli denebilecek tarzda Köroğlu Kollarının var olduğunu bilmekteyiz. (Elizade, 1941; Ferhadov, 1975; Hekomov, 1986). Azerbaycan'da yaşayan kolların içinde yukarıda zikrettiklerimizle müşterek olanlar bulunduğu gibi farklı kollar da mevcuttur. Bazı kollar kısmen farklı şekilde adlandırılrsa da bunlar arasında müşterek hususların var olduğunu da belirtmemiz gerekir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi bütün Türklük âleminde yaşatılan bu destanın boylar arasında anlatılan kol sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir. Prof. Dr. Dursun YILDIRIM 1983 yılındaki bir çalışmasında Köroğlu'nun Türkmen ve Karakalpaklar arasında 41, Özbekler arasında 14-16, Ortaasya'da 43, Kazaklar arasında 62, Tacikler arasında 52 versiyonunun olduğunu bildirmektedir (Yıldırım, 1983).

Kadirli'den tespit edilmiş altı kol, diğer Köroğlu kolları gibi manzum ve mensur bir yapıya sahiptir. Duyguların daha ön planda olması durumunda destan kahramanları kendi düşünce ve ruh hallerini **şii**le ifade etme yolunu seçer. Anlatıcı sazını eline alır ve "*Aldı bakalım Köroğlu orda Demircioğlu'na ne söylüyor, burda arkadaşlar ne dinliyor.*" (1. kol) yahut "*Aldı bakalım Esebalı, kıza ne cevap verdi.*" (3. kol) gibi sözler söyleyerek destan kahramanına söz verir. Bütün kollarda manzum ifadelerle yer verilmiştir. Şiirlerin toplam sayısı 31'dir. Ayrıca 6 tane de karşılaşma vardır. Şiirler sekiz veya on bir hecelidir. Fakat anlatıcı tarafından *aman, hey, yavrum, hele, oğlum* vs gibi sözlerle, mısralardaki hece sayıları artırılmıştır. Bu sözlerin çıkarılması durumunda şiirler asli şekline dönüşebilmektedir.

Değişme haricindeki şiirlerin sonunda söyleyenlerin adları bulunmaktadır. Gerek 8, gerekse 11 heceli şiirlerde olsun yer yer duraksız mısralar vardır. Şiirlerin hemen hemen tamamı **tekayak**la söylenmiştir. Ne var ki, şiirlerdeki ayakların kullanılmasında mükemmellikten söz edemeyiz. Bütün kollardaki şiirlere baktığımızda bu tarzda söylenmiş şiir sayısının oldukça fazla olduğunu görürüz. Bunun yanında **dönerayak**la vücuda getirilmiş şiirler de vardır. (2. Kol)

Köroğlu kollarındaki **konular** destanî, masal, dinî ve tarihî motiflerle örülmüştür. Olağanüstü özelliklere sahip kahramanlar, bu motifler çerçevesinde mücadelelerini sürdürürler. Destan kollarının anlatımı sırasında inanılması

mümkün olan hadiselerle rastlanıldığı gibi aklın kabul etmeyeceği hadiseleri görmek mümkündür.

Kollar, belirli bir şema içerisinde cereyan eder ve birbirine benzeyen olaylar çerçevesinde gelişir. Çarpışmalar genellikle bir yiğit veya dilber yüzünden ortaya çıkar. Çeşitli sebeplerle düşmana tutsak olduğunda tam asılmak üzereyken arkadaşlar yardıma yetişir, yahut cenk sırasında halsiz düşüldüğü vakit yine imdada yetişilir. Hep birlikte düşmana karşı koyup düşman mağlup edilir.

Elimizdeki Köroğlu kollarının anlatıcısı Yusuf Sıra'nın **üslubu** oldukça akıcıdır. Bunu; atasözleri, deyimler, teşbihler, tekrar sözleri ve dualar gibi birtakım kalıp ifadelerle başvurmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Tabii ki, bunları söylerken olayların akışına göre sesini alçaltıp yükseltir böylelikle dinleyiciyi destanın içine çekerek onları destanla bütünleştirir. İşte birkaç örnek:

Atasözü : "*Hayvan 'of' demez, mal 'ih' demez.* (6. kol)"

Teşbih : "*Hoşlu beriden öteye alıcı kuşun avına süzüldüğü gibi; 'Lan bana Deli Hoşlu derler' diye koştu.*" (4) "*Yaralıymış, can çekişiyormuş kabul etmem, hepsini tırpan gibi kesin, öldürün, dedi.* (4), "*Döne döne motor tapanı gibi yattı yere.*" (6)

Tekrar sözleri: "*Takur tukur, kepir küpür, Padişah'ın odasına vardılar.*" (4. kol), "*Kardaş kılıcın sesleri havaya çıkıyor, ana-baba günü doğdu.*" (3), "*Üç telli sazla tıngır tıngır bir şeyler çalıp söylüyor.* (4)

Dualar : "*Allah yardımcınız olsun.*" (1) "*Allah sana kaza belâ vermesin.*" (3) "*Yavrum, Allah hayırlı, uğurlu eylesin! Allah sizi muvaffak eylesin! Allah ayırmasın.*" (6)

Kaynak şahıs Yusuf Sıra'nın anlattığı destanları anlatırken zaman zaman günümüze ait yeni kelimeleri kullanmıştır. Bunlardan bir kısmı destanla iç içe olan kavramlardır. Söğelişi; kişiler yapılan iş karşılığı kapora ister, futbol topu oynar, kollarının antrenmansız olduğundan söz eder.

"*Gardaş alarına geçti herkes.*" (3)

"*Tamam ver kaporayı, diyor alıyor.*" (5)

"*-Sen futbol topu bilir misin? / -Ühüü!.. Ben Köroğlu'nun kalecisi yim.*" (5)

"*İki-üç günden beri kılıç kullanmıyorum, kollarım antrenmansız..*" (6)

Yusuf SIRA kolları anlatma süresi, 50 ila 120 dakika arasında değişmektedir. Olaylar, -ilk kol hariç- Çamlıbel'de başlar. Birtakım zorluklarla karşı karşıya gelirse de Köroğlu ve adamları bunların üstesinden gelir ve anlatım başladığı gibi Çamlıbel'de son bulur.

Kolların **epizotlarını** şöyle gösterebiliriz:

1. KÖROĞLU'NUN ZUHURU

a. Bolu Beyi, iyi cins dört ata sahiptir. Ne var ki, her birinin bir kusuru vardır. Seyisi Baytar Ahmet'ten kendisine iyi bir at bulmasını ister.

b. Baytar Ahmet, haftalarca at arar, sonunda bird kervanda gördüğü altı aylık bir kısrağı alıp Bolu Beyi'ne getirir.

c. Çok cılız olan bu tayı Bolu Beyi beğenmez. Hiddetlenip Baytar Ahmed'in gözlerine mil çektirir ve getirdiği atın üstüne bindirip oğlu Ali ile evine gönderir.

d. Ali, dört yıl boyunca, ihtimamla ata kapalı bir yerde bakar. Kırat, eşsiz bir at olur.

e. Ali, Bolu Beyi'nin yanına gidip meydan okur. Bunun üzerine Bolu Beyi arkasından atlılar gönderirse de hiç birisi onu yakalayamaz. Ali, artık Köroğlu olarak bilinir.

f. Köroğlu, Çamlıbel'i kendisine mekân olarak tutar.

g. Köroğlu, Kırat'ı gezdirirken Kırat'ın nalı düşer. Atın nalını çaktırmak için bir köye gidip demirci arar. Orada tanıştığı Demircioğlu ve kırk arkadaşını alıp Çamlıbel'e gelir.

h. Köroğlu, rüyasında gördüğü Ayvaz'ı bulmak için, yerine Demircioğlu'nu bırakarak Çamlıbel'den ayrılıp İstanbul'a gider.

ı. Köroğlu, bir kasapbaşının yanında bulduğu Ayvaz'ı, fırsatını bulup kaçar. Ayvaz'ın dayısı Köse Kenan (Reyhan Arap), onu kurtarmak için arkalarına düşer ve Çamlıbel'e yakın bir yerde onlara yetişir. Köse Kenan, yiğeni kaçırmanın Köroğlu olduğunu öğrenince, ondan af diler. Köroğlu Çamlıbel'e döner; yirmi gün sonra da Köse Kenan 40 atlısıyla Köroğlu'na iltihak eder.

j. Köroğlu, rüyasında gördüğü Şirin Döne'yi almak için adamlarını yanına alıp Bağdat'a hareket eder. Bu arada Köroğlu'nun babası vefat eder. Yolda Bağdat Padişahı ile tanışır. Köroğlu, Bağdat Padişahı'na, Bağdat'a gidiş sebebini söyler. Bağdat Padişahı, Köroğlu'na yardım edeceğine dair söz verir.

k. Şirin Döne'nin ağabeyi Hoylu, dünürü gelen Bağdat Padişahı'na önce olumlu cevap verir, fakat Köroğlu'nun kuvvetle geldiğini öğrenince vazgeçer. Köroğlu, Hoylu ile çarpışmak istemeyince Hoylu, kardeşi Şirin Döne'yi Köroğlu'na verir.

l. Köroğlu, Şirin Döne'yi, Hoylu'yu ve Abbas'ı da yanına alıp Çamlıbel'e döner.

2. AYVAZ'IN BOLU BEY'İNE ESİR OLMASI

a. Köroğlu, Ayvaz'ın ata binmede son derece mahir olduğunu öğrenir, ava gönderir. Ayvaz, avcılıkta da hünerli olduğunu gösterir.

b. Köroğlu, Ayvaz'a bir bölge dışında her tarafa gidebileceğini söyler. Ayvaz, Kırat'a binip ava çıktığında, kendisine yasaklanmış ve cennet güzelliğinde bir yer olan o bölgeye gider. Burası Bolu Beyi'ne ait olan arazidir. Ayvaz, orada uykuya dalar.

c. Hergün öğleden sonra bahçesine gelen Bolu Beyi, o gün sur duvarının yıkılmış olduğunu görür. Askerler, Kırat'ı yakalamak isterlerse de Kırat kaçmayı başarır. Uyumakta olan Ayvaz'ı yakalayıp saraya getirirler. Ayvaz'ı, 40 gün sarayda alıkoymaya karar verirler.

d. Köroğlu, Ayvaz'ın Bolu Beyi'nin elinde esir olduğunu anlar. Zengibarlı abdal kılığına girer; güvendiği 40 adamının her birini de bir sandığa koyup Ayvaz'ı asılmaktan kurtarmak için Bolu'ya gelir.

e. Bolu Beyi, yanına gelen abdalın Köroğlu olduğunu anlamaz. Abdal, Ayvaz'ı kendisinin asmasını Bolu Beyi'nden rica eder. Bolu Beyi, ricasını geri çevirmez. Köroğlu, işaret verince, sandıklara gizlenmiş olan adamları birer birer dışarı çıkar. Bunu gören halk can telaşına düşüp meydanı terk eder.

g. Ayvaz'ı kurtaran Köroğlu, Çamlıbel'e döner.

3. KÖROĞLU'NUN ESİR OLMASI

a. Köroğlu, Bolu Beyi'nin âşığını kendisine âşık olarak alır. Âşık, birgün kardeşini de Köroğlu'nun meclisine getirir, ancak, ona getirdiği kişinin kardeşi olduğunu söylemez. Köroğlu, yanında usulüne uygun hareket etmeyen âşığın kardeşini öldürür.

b. Kardeşini öldüren Köroğlu'na kin besleyen âşık, Çamlıbel'de kimsenin olmadığı, Köroğlu'nun içip sızdığı bir anı, Bolu Beyi'ne haber verir. Bolu Beyi, 40 atlısını Çamlıbel'e gönderir. Atlıların geldiğini gören Şirin Döne, Köroğlu'nu bir kuyuya saklar.

c. Köroğlu'nu sarhoş vaziyette bir kuyuda bulan atlılar, onu bağlayıp Bolu'ya hareket ederler. Yolda Köroğlu uyanır. Onlara kendisinin Köroğlu olmadığını söyler. Âşık haricindeki 40 atlı ona inanırlar. Köroğlu'nun bağına çözüp bir ekinin içine bırakırlar.

d. Âşık, olup biteni Bolu Beyi'ne haber verir. Bolu Beyi, Köroğlu'nun üzerine 40 atlı daha gönderir. Köroğlu, orada bulunduğu ölmüş bir devenin bacağı ile kırk atlıyı öldürürse de diğerleri, onu yakalarlar.

e. Bolu Beyi, Köroğlu'nu zindanındaki kırkıncı bölmenin kuyusuna attırır ve Bolu'da Köroğlu isminin söylenmesini yasaklar.

f. Köroğlu'nun Bolu Beyi'nin elinde esir olduğunu öğrenen Demircioğlu, abdal kıyafetine girip Bolu'ya gider. Bir kadının evine misafir olur.

g. Bolu'ya geldiğinin ertesi günü Bolu Beyi'nin huzuruna giden Demircioğlu, huzurda Köroğlu'nun ismini zikr eder. Başına gelecekleri anlayınca, kılıcını çekip oradakileri korkutur, sağ-salim huzurdan çıkar. Bolu Beyi'nin kızının hizmetkârı Keloğlan, Demircioğlu'nu kızın yanına götürür. Demircioğlu, Bolu Beyi'nin kızına kendisini tanıtmaz.

h. Bolu Beyi'nin kızı, Demircioğlu'nun zindanın 40 odasını gezmesi için Zindancıbaşına emir verir. Demircioğlu, kırkıncı odada bulunduğu Köroğlu'nu kurtarıp saraya getirir.

ı. Bolu Beyi, Köroğlu'nun zindandan kaçtığını duyar, atlılarını hazırlar. Demircioğlu, Keloğlan'a Bolu'ya geldiği gece kaldığı evdeki kılıcını getirtir.

j. Demircioğlu, Bolu Beyi'nin kızını yanına alır ve Köroğlu'yla birlikte buldukları yerden kaçarlar. Bu arada 30-40 muhafızı öldürüp mahkûmları serbest bırakırlar. Bolu'dan epeyce ayrıldıktan sonra bir mağaraya sığınır.

k. Çamlıbel'de bulunan Şirin Döne, hazırladığı ekmek ve tütünü, Güdümen vasıtasıyla Köroğlu'na ulaştırır. Güdümen'in kendisine Köroğlu'nun sağlık haberini getirmesi üzerine, güvendiği adamları silahlandırıp ona yardıma gönderir.

l. Bolu Beyi'nin adamları mağaranın etrafını kuşatır. Köroğlu, zekâsı ve hüneri sayesinde Bolu Beyi'nin kuvvetlerini yener. Bolu Beyi teslim olur. Köroğlu, Bolu Beyi'ni bağışlar. Demircioğlu, henüz kayınpederi olan Bolu Beyi'nin elini öper.

m. Köroğlu, Bolu Beyi'ni bağışlar, adamlarını alıp Çamlıbel'e döner.

4. KÖROĞLU'NUN ERMENİSTAN SEFERİ

a. Ermenilerle altı yıl savaşan Yemenli Demir Paşa'nın artık mücadeleye gücü kalmaz, etraftan yardım ister.

b. Demir Paşa'ya yardıma giden İstanbullu Hüseyin, Çamlıbel'den geçerken Köroğlu'yla tanışır.

c. Köroğlu yanına on dört adamını alıp Hüseyin'le birlikte Yemen'e gider.

d. Yemen'de Demir Paşa'yla görüşen Köroğlu, ertesi gün adamların hüneri sayesinde Ermeni Kralını altı saatte mağlup eder.

e. Köroğlu, Demir Paşa ve esir Ermeni Kralı'nı da yanına alarak Şam, Beyrut, Halep, Adana ve Ankara üzerinden Bolu Dağlarına gelir. Adamlarını ve

İstanbulu Hüseyin'i Çamlıbel'e gönderip kendisi Demir Paşa ve Ermeni Kralı'yla İstanbul'a gelir.

f. Köroğlu, Ermeni Kralı'nın başına yular geçirip sırtına palan vurur. Demir Paşa ile Padişah'ın huzuruna çıkarlar. Padişah, Ermeni Kralı'nı zindana attırır.

g. Padişah, iyiliklerinin karşılığı olarak Çamlıbel'i Köroğlu'nun üzerine tapular. Ayrıca yaptığı işlerde serbest olduğuna dair bir de ferman imzalar.

h. Köroğlu, Karadeniz üzerinden Çamlıbel'e gelir.

5. KÖROĞLU'NUN GÜRCİSTAN SEFERİ

a. Güzel Ayvaz, Köse Kenan ve Demircioğlu, Güdümen vasıtasıyla Köroğlu'na kendilerini üç bacı ile evlendirmesi için haber gönderirler.

b. Bu arada Çamlıbel'e gelen Mahmudu Bazirgân isminde bir yiğidi, yanına getirmeleri için Ayvaz'ı, Köse Kenan'ı ve Demircioğlu'nu onun yanına gönderir. Ne var ki, Mahmudu Bazirgân, Ayvaz'ı ve Köse Kenan'ı döver. Demircioğlu, Mahmudu Bazirgân'ı Köroğlu'nun yanına getirir.

c. Köroğlu, Mahmudu Bazirgân'a, üç bacı bulmasını aksi taktirde kendisini öldüreceğini söyler. Mahmudu Bazirgân, Gürcistan Padişahı'nın üç kızının olduğunu söyler.

d. Köroğlu, yerine Şirin Döne'yi vekil bırakır. Kendisini Deli Ali kimliğine sokar, güvendiği 40 adamı birer sandığa koyup ve 500 kişiyle birlikte Mahmudu Bazirgân'ı yanına alıp Çamlıbel'den Gürcistan'a hareket eder.

e. Yolda Köroğlu (Deli Ali), bir karpuz tarlasına girip karpuzların yarısını yer. Mahmudu Bazirgân, karpuzların parasını öder.

f. Mahmudu Bazirgân, bir şehrin beyi olan Veli'ye de on lira haraç verir. Bu hareket Köroğlu'na zor gelir. Ayvaz'ı alıp Bey'in yanına gider. Gece Bey Veli'nin kızıyla komşusunun kızını alıp kaçırlar.

g. Kervan Gürcistan'a gider. Mahmudu Bazirgân, Gürcistan Padişahı'ndan izin alıp sözde yükünü iki hana yerleştirir.

h. Köroğlu, Deli Ali kimliğinde Gürcistan Padişahı'nın üç kızının yanına âşık olarak gider. Onların yanında on beş gün kalır.

ı. Köroğlu'nun bu süre içinde göremeyen Ayvaz, sandığından çıkıp gizlice Köroğlu'nun bulunduğu yere gelir. Kızın üçü de Ayvaz'ı görünce, ona âşık olurlar. Köroğlu, gelenin oğlu olduğunu söyler. Kızlar ayrı ayrı Köroğlu'nun yanına gelip Ayvaz'la evlenmek istediğini söyler. Köroğlu da kendisinden haber beklemelerini söyleyip onları rahatlatır.

j. Köroğlu, kızlarla ayrı ayrı konuşup gece yarısı farklı yerlerde kendisini beklemesini söyler. Bu arada Ayvaz'a, Köse Kenan'a ve Demircioğlu'nu yanına gidip onları tek tek kızların bulunduğu yere gönderir.

k. Gürcistan Padişahı'nın üç kızını alıp geriye dönen Köroğlu, yolda Bey Veli'nin askerleriyle karşılaşır. Hoylu'nun desteğiyle onları mağlup ederler. Köroğlu, Bey Veli'nin küçük kızını Hoylu'ya, büyük kızını Kabiresiğmaz'a, komşu kızını da Güdümen'e nikâhlar.

l. Köroğlu, Bey Veli'nin bütün malını alıp Çamlıbel'e döner.

6. KÖROĞLU'NUN KAYBOLMASI

a. Köroğlu, Gürcistan seferinden getirdiği altı kızın düğününün hazırlıklarına başlar. Kızlar, kına yakarken, turna telinin lâzım geldiğini söylerler.

b. Köse Kenan, Deli Hoylu, İstanbullu Hüseyin, Kabiresiğmaz, Canıcebinde, Gemalmaz ve Dağıstanlı Hasan gibi yiğitlerle birlikte on beş kişi atlanıp Yemen'e giderler. Orada turna telini temin edip şehri gezmeye çıkarlar.

c. Bir delikanlı, çarşıda dolaşmakta olan Köroğlu'nun adamlarını tanır. babasını öldüren Köroğlu'ndan intikam almak için adamlarıyla onlarla çarpışmaya girer. Döğüş sırasında Hoylu okla göğsünden yaralanır.

d. Savaşı kazanan Köroğlu'nun adamları, Çamlıbel'e hareket ederler. Yolda Hoylu ölür. Çamlıbel'e vasil olurlar. 40 gün Hoylu'nun yasını tutarlar.

e. Çamlıbel'e tüfek getiren bir kervancıbaşının tüfeğini Demircioğlu'nun üzerinde deneyen Köroğlu, onun ölümüne sebep olur. 40 gün de onun yasını çekerler.

f. Hoylu ve Demircioğlu'nu kaybeden Köroğlu, sülalesini araştırmak için Çamlıbel'i Köse Kenan'a bırakarak henüz kendisiyle vuslata eremediği Şirin Döne'yi, Ayvaz'ı ve onun nişanlısı Güllüsemen'i alarak Şam'a hareket eder.

g. İran'a giden Köroğlu, yolda daha önce soyduğu bir kervanla çarpışmak zorunda kalır. Ayvaz ve Güllüsemen düşmanı yener. Kafile yoluna devam eder ve Yemen'e ulaşır.

h. Yemen Beyi, Köroğlu ve Ayvaz'ın karşısına dikilir. İki saat savaşırlar. Vakit akşam olur. Ayvaz ağır yaralı olarak döner. Ertesi gün, Allah'ın yardımıyla Ayvaz eski gücüne kavuşur. Yemen Beyi ile çarpışmaya devam ederler. Yemen Beyi yenilir.

ı. Köroğlu'nun kafilesi Şam'a yönelir. Yolda bir Arab'ın yanında üç gün misafir kalırlar.

j. Şam'a ulaşan Köroğlu'nu Şam Bey'i karşılar. Şamdaki bir sarayını Köroğlu'na düğün hediyesi olarak verir.

k. Köroğlu, zifaf gecesi Şirin Döne'yi kucaklayınca karnını patlatır. Şirin Döne vefat eder.

l. Köroğlu, üzerindikileri çıkarır ve Ayvaz'a haber vermeden Kırat'a binip Şam'dan ayrılır, kayıplara karışır.

m. İstanbul'dan itibaren altı aydır Ayvaz'ı arayan bir kervanbaşı, sonunda onu Şam'da bulur. Birlikte İstanbul'a dönerler. Ayvaz, bey paşa olur.

TASVİRLER

Köroğlu kollarında gördüğümüz kahramanlar, diğer destan kahramanlarıyla benzerlik gösterir.

Destan kahramanlarının kendilerine has nitelikleri olup çok kere destanlara ismini verecek kadar önemlidir. Fizik olarak heybetli cüsseleriyle diğer insanlardan farklı yapıdadırlar. Bileği bükülmez, mağlup edilemez yiğitler olmakla beraber ölümlüdürler.

Köroğlu olsun adamları (keleşleri / delileri) olsun hepsi de destan kahramanlığı özelliğindedir. Yiğitlikte, kendilerinden üstünü yoktur. Sözgeşi bir ok attıklarında şiş kebab gibi on kişiyi sıraya dizebilirler (Dağistanlı Hasan). Gürz kullandıklarında düşman askerini atıyla beraber yere gömerler (İstanbul Hüseyin). Attıkları naralarla pek çok düşman askerinin ödünü patlatır, bir harekette 100 düşman askerini bertaraf edebilirler (Hoylu). 60 batman (480 kg.) olan gürzle etrafı, deprem olmuş gibi sarsabilmektedirler (Köse Kenan). Doymak nedir bilmezler (Köroğlu, Demircioğlu). Fiziki yapı itibarıyla de normal insanlardan kat kat fazla iriliğe sahiptirler. Hüner ve erdem sahibidirler ve bazı güçlükleri zekâları sayesinde hallederler.

Onların bir başka özellikleri de vardır ki, o da sanatçı kişiliğe sahip olmalarıdır. Başta Köroğlu olmak üzere, Köse Kenan, Demircioğlu, Ayvaz, Şirin Döne, Deli Hoylu ve Güdümen gibi önde gelen kahramanlar saz çalıp irticalen şiir söyleyebilme yeteneğine sahip olan kişilerdir.

Köroğlu'nun özellikleri:

Köroğlu; heybeti, oburluğu, kuvveti, güçlü narası, iri cüssesi ve babacan tavrı ile bir destani kahramanın bütün özelliklerini bünyesinde bulundurur. Bütün bunların yanında, saftır. Düşmanlarının kendisine kötülük, namertlik edeceğini aklına getirmez. Öyleki, düşman kalesinin yanında uyur.

Köroğlu'nun bıyığı

Köroğlunun bıyıkları olağanüstü derecede uzun ve gürdür.

"Köroğlu'nun bıyıkları üç kez kulaklarına dolanır, uçları da camız boynuzu gibi dimdik dururdu. Sinirlendiği zaman bıyığının birini alır, çatır çatır yemeğe başlardı" (5)

Köroğlu'nun genel yapısı

Köroğlu oldukça heybetlidir. Görenlerin korkudan dokuz yerden dudağı çatlar. Gözleri, ağzı, burnu, kulakları, dişleri son derece iridir. Bütün vücudu kıllıdır. Doyma nedir bilmez.

"Adam (Köroğlu), bıyığını kıvrımış, kulağına dolamış, uçları da camuz boynuzu gibi dikeliyor. Gözleri halbur gibi, ağzı arı damı gibi, dişleri kahni gibi, boynu samıya sığmaz." (1).

"(Köroğlu'nun) her tarafını kıl bürümüş... Bir kilim dokunur, dökülen kılardan." (3)

"Vardı, şu hammış, bu göyümüş, şu yetikmiş deyip de bir sefer "Hooop" dediği zaman (karpuzu) çekirdeğiyle, kabuğuyla yutuyor. Tarlanın üç te birini yuttu... Aldığını atıyor koynuna hemen hemen bir tarafı bir kamyon karpuz aldı." (5)

Köroğlu'nun kuvveti ve mücadelesi

Köroğlu, bir nalı parmağı ile bükecek kuvvetlidir. Sarayın üst katlarına çıkarken basamağa her bastığında binayı titretir. Ölmüş bir devenin bacağı ile kırk kişiyi rahatlıkla öldürebilmektedir.

"Köroğlu, nalı aldı eline, parmağıyla büküverdi, attı." (1)

"... öyle bir nara attı amma oralar sap gibi sallandı." (4)

Köroğlu'nun yaşantısı

Köroğlu, herhangi bir mücadele içinde olmadığı zaman keyfine düşkündür. Zevk ve safada iken kendini kaybedecek derecede eğlenir.

Ayvaz'ın özellikleri

Bütün kollarda olduğu gibi, incelediğimiz altı kolda da Ayvaz güzelliği, yiğitliği ve hüneri ile ele alınmıştır.

"Kırat'a biniyor Ayvaz, Çamlıbel'in ovasına iniyor, bir cirit oynuyor ki; o, at en hızıyla giderken hem iniyor, hem biniyor. Altından giriyor, öbür tarafından çıkıyor." (2)

"Sabah güneş doğuyor. Şöyle bir baktı ki Ayvaz, sarayın salonuna çıkmış, güneşle Ayvaz'ın güzelliği birbirini okşuyor." (4)

Demircioğlu'nun özellikleri

Demircioğlu da Köroğlu gibi doymak bilmez. Paranın yüzündeki rakam ve şekilleri parmağıyla silebilecek kadar kuvvetlidir.

"Bir çuval soğanla biraz ekme getirdi kız. (Demircioğlu) soğanın beş-altı tanesini eliyle eziyor. Ekmeğin beşini birden ağzına alıyor. Bir çuval soğanla, bir çuval ekmeği bitirdi adam." (3)

Köse Kenan'ın özellikleri

Sinirlendiği zaman 100-150 kişiyle baş edebilecek kuvvette, ata bindiğinde bir ordu asker kadar toz kaldırabilecek, 60 batman (480 kg.) olan gürzünü kullandığında bulunduğu yeri depremdeki gibi sallayabilecek güçte bir yiğittir.

"Köse Kenan'ın kavgası gürzleydi. Altmış batman ağırlığında gürz kullanırdı, kılıca pek yüzü yoktu. Köse Kenan gürzü cayırdadan sıyırdı..."Yallah! " der de yere vurunca gürzle, Allah etmeye ufak bir deprem oluyor gibi sarsıldı ortalık. Gürzün çukuru on tas buğday alır." (4)

Güdümen'in özellikleri

Oldukça hızlı hareket eden Güdümen olağanüstü özelliklere sahip olan Kırat'la baş edebilecek kuvvettedir.

"Köroğlu'nun Güdümen'i iki saatlik yolu on dakikada gider, gelirdi. Yemeyle karnı doymazdı." (5).

Dağıstanlı Hasan'ın özellikleri

Ok atmada çok mahirdir. Bir ok ile birçok düşman askerini etkisiz hale getirir.

"Ya Allah" deyip de bir ok atınca, ok on adamdan geçti, şiş kebabı gibi düzüp geçti." (4)

İstanbulu Hüseyin

Sinirlendiği zaman baş edilmez birisidir. Düşman askerini atıyla birlikte toprağa gömecek kadar iyi gürz kullanır.

"Hüseyin Efendi acayip gürz kullanıyordu. "Ya Allah" deyip de gürzle vurduğu zaman atla beraber adamı toprağa gömüyor, kafası kalıyor dışarda." (4)

Hoylu'nun özellikleri

Narası ve kılıcıyla ün yapmış bir yiğittir. Nara attığı zaman pek çok düşman askerinin ödü patlar, ölür. Bir harekette kılıcıyla 100 askeri safdışı bırakır.

"Hoylu'nun narasını duyan adam, zaten korkudan ölürdü. Hem de sır Hoylu'daydı. Hoylu'nun olduğu cengi kazanırdı Köroğlu. Adam bir dolandı, 100 tanesinin kafası gitti." (4)

Kırat'ın özellikleri

Türk destanlarında at ön planda yer alır. Kültürümüzde atlar renklerine önem kazanır. İncelediğimiz kollardan "Köroğlu'nun Zuhuru Kolu"nda Bolu Beyi'nin dört atı vardır. *Yağız at* yokuşa *kır at* rampaya gidemez, *doru at* çalıdan dikenden, *kula at* da taştan gidemez. Köroğlu'nun Kırat'ı olağanüstünlüklere sahiptir. Ab-ı hayattan içtiği için ölümsüzdür. Ardından gelen atların hiç biri ona yetişemez. Ön ayakları bir çınarın tepesine ulaşacak derecede büyüktür. En yüksek surları rahatlıkla aşar. Hatta bu arada suru tahrip dahi eder. Yayıldığı yerdeki otları koparınca kalan yer ekime hazır bahçe gibi olur. Ayağını vurduğu yerde, bir külek buğday alacak kadar çukur açar.

Mekân tasviri

İncelediğimiz kollarda binalar, masallardaki gibi başta sihir olmak üzere olağanüstü özelliklere sahip yerlerdir.

"Zindanın kırkinci odası, idam odası. Oraya giren geri sağ çıkamaz. Kırk arşın derinliğinde sihirli bir zindan. Bir yanı donar, bir yanı yanar. Yirmi dört saatten yirmi dört saate bir saat su akıtırlar. Tepesinden de yarım ekmek atılacak. Bunu uyguladılar."
(3)

Vuslat tasviri

Vuslat sırasında destan kahramanlarının güçlerinde bir hafiflik, hassasiyet görülmez. Sevgili kucaklandığında, üzerlerindeki pireler düşmek şöyle dursun, arada sıkışıp ölürler. Kucaklama bazen o derece şiddetli olur ki, kahraman, sevgilinin ölümüne dahi sebebiyet erir. Sözcüleri 6. Kolda Köroğlu, Şirin Döne'yi kucakladığında Şirin Döne'nin karnı patlar ve vefat eder.

"Kız (Demircioğlu'na) kollarını açtı, gerdi. Vallaha Esabalı da açtı kollarını. Bir kapıştılar ki kardaşım; Şam bastığı gibi, Kilis yastığı gibi, dere tahtası gibi gacur gucur. Aradaki pireler; "Aman etmeyin, çatladık!" diye bağıyorlar. Arada boş kalmadı. İğneyi atsan, boş yer bulamaz. İki bir çömleğin içine girdiler, ayrılma yok." (3)

KİŞİLER

Köroğlu kollarında yer alan kişiler, genellikle Köroğlu'nun adamları ve rakipler şeklinde görülür. Saray askerleri ve halk geri planda kalır. İsimleriyle anılanlar oldukça az olup daha ziyade *Canıcebinde*, *Kabiresiğmaz* gibi lakaplar ve *deli*, *baytar*, *şirin*, *göğ* gibi birtakım sıfatlarla kendilerinden söz edilir.

Ayvaz (1, 2, 3, 4, 5, 6) : Köroğlu'nun evlatlığı

Baytar Ahmet (1) : Köroğlu'nun babası

Bey Veli (5) : Doğuda bir şehrin beyi

Bolu Beyi (1, 3) : Köroğlu'nun baş rakibi

Bolu Beyi'nin kızı (3) : Demircioğlu'nun hanımı

- Boynusamıyasığmaz** (1, 3, 5) : Köroğlu'nun adamlarından
- Canıcebinde** (1, 6) : Köroğlu'nun adamlarından
- Dağıstanlı Hasan** (1, 4, 6) : Köroğlu'nun oğlu
- Deli Abbas** (1, 5) : Köroğlu'nun adamlarından, Şirin Döne'nin ağabeyi
- Deli Ahmet** (1, 2, 3, 4) : Köroğlu'nun akıldanesi
- Deli Hasan** (1, 4, 6) : Köroğlu'nun adamlarından
- Deli Hoylu** (1, 2, 3, 4, 5, 6) : Köroğlu'nun adamlarından, Şirin Döne'nin ağabeyi
- Demir Paşa** (4) : Ermenilerle savaşan Yemenli komutan
- Demircioğlu (Esebalı)** (1, 2, 3, 4, 5, 6) : Köroğlu'nun adamlarından
- Ermeni Kral** (4) : Köroğlu'nun yendiği ve İstanbul Padişahı'na teslim ettiği kral
- Gemalmaz** (6) : Köroğlu'nun adamlarından
- Göğ Emine** (6) : İnsanların kalbine nifak sokan biri
- Güdümen** (2, 3, 4, 5) : Köroğlu'nun adamlarından
- Güllüsemem** (5, 6) : Ayvaz'ın eşi, Gürcistan Padişahı'nın kızı
- Gürcistan Padişahı** (5) : Üç kızını Köroğlu'nun adamlarına kaptıran padişah
- İstanbul Padişahı** (1, 4) : Başarıları karşısında Çamlıbel'i köroğlu'na tapulayan padişah
- İstanbullu Hüseyin** (4, 6) : Yemenli Demir Paşa'ya yardım eden ve Köroğlu'nun adamları arasına karışan kişi
- Kabiresığmaz** (1, 4, 5, 6) Köroğlu'nun adamlarından
- Keloğlan** (3) : Bolu Beyi'nin kızının hizmetkârı
- Köroğlu** (1, 2, 3, 4, 5, 6) : Köroğlu kollarının asıl kahramanı kahramanı, efsanevî kahraman
- Köse Kenan (Reyhan Arap)** (1, 2, 3, 4, 5, 6) : Köroğlu'nun adamlarından ve Ayvaz'ın dayısı
- Mahmudu Bezirgân** (5) : Köroğlu'na yardım eden bezirgân
- Mavili Kız** (5) : Hoylu'nun hanımı, Bey Veli'nin küçük kızı
- Postalıbüyük** (5) : Köroğlu'nun adamlarından
- Şam Beyi** (6) : Köroğlu'na yardımcı bey
- Şirin Döne** (1, 2, 3, 5) : Köroğlu'nun eşi

Yemen Beyi (6) : Köroğlu ile karşılaşip ona yenilen bey

AD ALMALAR

İncelediğimiz kollardan muhtelif vesilelerle ad alma hususuna rastlamaktayız. 1. Kolda 4, 5. Kolda da 1 olmak üzere toplam beş defa ad alma söz konusu edilmiştir. Bunlar; Dolu Beyi, Uruşan Ali, Köroğlu, Çamlıbel ve İt ötürten gibi sözlerdir. Bu sözlerden Dolu Beyi ve Uruşan Ali sözlerinde çok orijinal halk etimolojisi karşımıza çıkmaktadır.

Bilindiği gibi Bolu Beyi'nin konu edildiği hemen hemen bütün kollarda, bu şahıs Bolu beyi olarak konu edilir. Kadirli anlatımlarında ise kaynak şahıs Yusuf SIRA, bu kişinin adının aynı zamanda Dolu Beyi olduğunu ileri sürmüştür. Bolu Beyi'ne Dolu beyi denilişini de şöyle izah etmiştir:

*"Bolu Beyi'ne bazen Bolu Beyi, bazen de Dolu Beyi denilirdi. Dolu Beyi denmesindeki sebep, çok dolgun, hızlı ve cesur bir adam olduğu için bu adam da "yürek dolu" diye **Dolu Beyi** oldu adı." (1)*

Kollarda Köroğlu'nun asıl adı Ruşen Ali'dir. Kadirli'de anlatılan "Köroğlu'nun Zuhuru" kolunda ise; Köroğlu'na "*Uruşan Ali*" yakıştırmasında bulunulur. Ruşen" kelimesi Farsça olup "parlaklık" anlamındadır. Yusuf Sıra'nın konuya yaklaşımı ise çok enteresandır. Ona göre bu kelime, vuruşmakla ilgilidir. Bunun izahı da şöyle yapılır:

*"Kavgada, dövüşte kimse yenemiyor oğlanı. Acayip vuruşuyor, cirit oyunlarında, güreşlerde, koşularda, çok acayip vuruşuyor derken, **Uruşan Ali** oldu adı." (1)*

"Köroğlu" ve "Çamlıbel" adları hususunda ise diğer varyanttakilerde olduğu gibi aynı düşünce karşımıza çıkar.

*"Bu körün oğlu böyleydi de biz bunu neden sağ bıraktık. Bu körün oğlu başımıza bir belâ açar. Bunu biz neden küçükken öldürmedik" derken körün oğlu Uruşan Ali'nin adı **Köroğlu** kaldı. Köroğlu orda aldı adını." (1)*

*"-Tamam oğlum. Buranın ismi **Çamlıbel**, dedi. Ben koyuyorum ismini. Sen buraya ev yap, barınacak yer yap. Çevreyi gez dolaş. Kendine göre adamlardan arkadaş seç. Burası Çamlıbel olacak. Köroğlu olarak sen burada yaşayacaksın." (1)*

5. Kolda, destan kahramanlarında birisinin İt ötürten adını verdiği bir değneği vardır. Değneğe bu ismin verililişinin sebebi de şöyle izah edilmiştir:

*"Bezirgân Yemenliydi. İsmine Mahmud-u Bezirgân derlerdi. Çok cesur, babayiğit bir delikanlıydı. Bir copu vardı, devamlı yanında gezdirirdi. Bir yurttan bir yurda göçerken bir köpeğe vurunca, köpek altına yaptı. Bu yüzden değneğe **İt ötürten** değneği adını verdiler." (5)*

FORMELLER

Kadirli'den tespit edilmiş olan Köroğlu kollarında külliyetli sayıda formel sözler kullanılmıştır. İlk kol bir **masal tekerlemesiyle** diğerleri ise sıradan ifadelerle başlamaktadır.

"Vaktiyle, vakti zamanında devenin tellallığında, eşeğin berberliğinde, baltayla baş yülüdüklerinde, ustura bıçağı ile meşe kestiklerinde, eski zamanlarda Bolu Dağlarında Bolu beyi isminde bir bey vardı." (1)

2. Geçiş (bağlayış) formelleri:

Uzun zamanı kısaltmada, olayın yahut kahramanların değiştirilmesinde müracaat edilen formeller olup bir kısmı şu sözlerdir:

"Dile yakın zamana geç... İki ayın içinde saray yaptılar." (1)

"Alalım Köroğlu dan haberi." (5)

"Bunlar gece gündüz yol aldılar, usanmadılar, yorulmadılar, bıkmadılar. Uzatmayalım, sabah namazında Yemen'e girdiler." (6)

3. Aynı olayın tekrarı durumunda kullanılan formeller:

Pek çok hikâye ve masalda olduğu gibi kişilerin tasvirinde, karakteristik vasıfların yahut davranışların müşterekliğinde kullanılan sözlerdir.

"Ayvaz geldi ki, gerçekten de ayın on beş gecesi gibi parlıyor." (1)

4. Bitiş formelleri:

Elimizdeki altı Köroğlu kolunun ikincisi *"Ayvaz hatasını kabul etti."* şeklinde bir sözle sona ermektedir. Diğer kollar ise hemen hemen aynı formel sözlerle bitirilmiştir.

"Zamanla muraz aldı, yaşadılar. Ak gün kara gün, kötü gün. Her günleri geldi geçti... Cümlelizden Allah razı olsun. Siz de muraz alın, şen olun, yaşayın arkadaşlar." (6)

5. Çeşitli formel unsurlar

Köroğlu kollarında yukarıda zikrettiğimiz kolların haricinde sayılar, renkler ve yerler içinde formel ifadeler kullanılmıştır. sayılardan en fazla 2, 3, 4, 6, 7, 15, 40 ve 500 rakamları; renklere *kara, kırmızı, yeşil, kula*; belde isimlerinden de *Çamlıbel, İstanbul ve Yemen* kullanılmıştır.

a. Sayılar

2 ay (1), 2 gece (6), 2 gündüz (6), 2 kişi (3), 2 saat (3, 5),

3 bacı (5), 3 gün (5), 3 gece (5, 6), 3 gündüz (5, 6), 3 kere (6), 3 kez (5, 6),

4 altın (3), 4 parmak yüksek (2), 4 yaş (1),

6 ay (4, 6), 6 aylık (1), 6 gün (4), 6 saat (4), 6 sefer (2),

7 kere (1), 7 sefer (1, 2), 7 sene (1),

15 gün (5), 15 kişi (2), 15 yaş (1),

40 arşın (3), 40 atlı (1, 2), 40 gün (2,6), 40 kişi (1, 2, 3, 5), 40 tane (5),

500 atlı (3), 500 kişi (5), 500 koyun (1)

b. Renkler

kara gömlek (5), *kara* gün (6), *kır* at (1, 2, 3, 4, 5, 6), *yağız* at (1, 5), *kula* (1)

c. Yer adları

Adana (4), Ankara (4), Bağdat (1), Beyrut (4), Bolu (1, 2), Çamlıbel (1, 2, 3, 4, 5, 6), Gürcistan (5), Halep (4), İran (6), İstanbul (1, 4), Kastamonu (1), Kayseri (5), Şam (4, 6), Yayla Dağı (1), Yemen (1, 4, 5, 6), Zengibar (2).

SONUÇ

Köroğlu kollarında kahramanlar, diğer destanlarda olduğu gibi fiziki ve ruhi bakımdan idealize edilmiş özellikleriyle dikkat çekicidir. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Köroğlu Destanında karşımıza çıkan kahramanlar, müşkül anlarında ölme pahasına, birbirlerine yardım ederler ve yardımları karşılıksızdır.

2. Görkemli yapıları ve hünerli davranışlarıyla, bir bakıma içinde buldukları zümrenin temsilcisi durumundadırlar.

3. Hassas ve sanatkâr ruhludurlar. Yeri geldiğinde duygularını şiirle ifade ederler.

4. Safıkları yüzünden ölümle burun buruna gelirler, fakat mağlup olmak, kabul edemedikleri yegâne husustur.

5. Emre itaat ederler ve ahde vefaya sadıktırlar.

Köroğlu destanı, bu kadar yüce fikirleri yeni nesillere kazandırması bakımından haklı olarak antit eser olma hakkını elde etmiştir.

.....

Yüzyıllardır Türk milletinin beyninde varlığını sürdürmüş olan bu ve buna benzer eserlerin mevcudiyeti, bizlerin geleceğe daha güvenle bakmasını sağlamaktadır.

Kaynakça:

ELİZADE, H[ümbet], (1941), *Köroğlu*, Bakı, (2 Kol).

FERHADOV, Ferhad Gulamoğlu (1975), *Koroğlu Dastanı*, Bakı, (17 kol),

HEKİMOĞLU, Güzide (1996), *Kadirli'den Derlenmiş Halk Hikâyeleri*, Sivas, (Basılmamış Lisans Tezi).

HEKİMOV, M[ürsel], (1986), *Halgımızın Deyimleri ve Duyumları*, Bakı, (3 kol),

YILDIRIM, Dursun, (1983), "Köroğlu Destanı'nın Ortaasya Rivayetleri", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara, s. 107.